

Українське наївне мистецтво як символ національної ідентичності та духовних цінностей

Анотація. Національне мистецтво в Україні є яскравим культурним феноменом, який відображає народний світогляд, національні цінності та духовну спадщину. Це мистецтво виникло як форма самовираження людей без спеціальної освіти, що дозволило їм інтуїтивно передавати своє бачення світу через простоту форми, яскраву кольорову гаму, символічні образи та орнаментальність. На основі давніх народних традицій та фольклорних мотивів наївні художники, такі як Марія Приймаченко, Катерина Білокур, Іван Гончар та Ганна Собачко-Шостак, створили унікальні твори, які стали символом національної ідентичності українців. У статті розкрито характерні риси наївного мистецтва, його витоки, специфічність у контексті української культури, а також його вплив на сучасне мистецтво.

Ключові слова: наївне мистецтво, українська культура, національна ідентичність, фольклор, народні традиції, символізм, самовираження.

Annotation. National art in Ukraine is a bright cultural phenomenon that reflects the people's worldview, national values and spiritual heritage. This art arose as a form of self-expression of people without special education, which allowed them to intuitively convey their vision of the world through simplicity of form, bright colors, symbolic images and ornamentation. On the basis of ancient folk traditions and folklore motifs, naive artists such as Maria Pryimachenko, Kateryna Bilokur, Ivan Gonchar and Hanna Sobachko-Shostak created unique works that became a symbol of the national identity of Ukrainians. The article reveals the characteristic features of naive art, its origins, specificity in the context of Ukrainian culture, as well as its influence on modern art.

Keywords: naive art, Ukrainian culture, national identity, folklore, folk traditions, symbolism, self-expression.

Національне мистецтво відіграє важливу роль в українській культурі як символ автентичності народу, національного духу та світогляду. Воно дозволяє осмислити культуру та ідентичність українців через призму спрощеного та інтуїтивного світосприйняття.

Наївне мистецтво народилося як форма самовираження людей без спеціальної мистецької освіти, які використовували інтуїтивні підходи для створення творів. В Україні це мистецтво виникло на основі глибоких народних традицій та було тісно пов'язане з фольклором, побутом і віруваннями. Витоки українського національного мистецтва сягають стародавніх часів, коли прості селяни зображали світ навколо себе в декоративно-прикладних виробах, розписах, тканинах і різьбленні.

Наївне мистецтво розвивалося як контраст академічному мистецтву: тоді як академічне малярство тяжіло до точного відображення форм, перспектив і пропорцій, наївне мистецтво дозволяло уникати цих правил. Це дало можливість художникам-самоучкам втілювати своє бачення світу, яке було символічнішим та емоційнішим, орієнтованим на спрощене сприйняття реальності.

Українське наївне мистецтво має низку характерних рис, за якими можна легко ідентифікувати його твори. До таких основних особливостей належать:

- простота форми і композиції. Національні художники не прагнуть до складної перспективи або пропорцій, часто свідомо спрощують форми та деталі, передаючи глядачеві свою щирі інтерпретацію реальності;

- яскрава, насичена кольорова гама. Колір у наївному мистецтві виконує важливу функцію не тільки для створення візуальної виразності, а й для передачі певного емоційного посилу. Такі роботи мають певний спектр кольорів – від яскраво-червоних до насичених синіх і зелених;

– відсутність перспективи та масштабування. Твори часто мають рівну площину забудови, де відсутня глибина та реалістична передача простору. Відсутність лінійної перспективи надає роботам особливого, дещо дитячого вигляду, водночас підсилює символічний зміст;

– символізм та орнаментальність. Наївні митці часто втілюють у своїх роботах символи, що мають зв'язок із фольклором, наприклад, зображення тварин, рослин або міфологічних образів, які надають творам культурної значущості;

– щирість та емоційна насиченість. Відсутність художніх канонів та інтелектуальної рефлексії над формою дозволяє митцям вільніше висловлювати особисте бачення, наповнюючи твори яскравими емоціями та безпосередністю. Це надає роботі ефекту щирості, що вирізняє наївне мистецтво серед інших.

Наївне мистецтво стало культурним явищем, яке дозволило людям без спеціальної освіти виразити себе у художній формі. Водночас, для багатьох представників сільських громад наївне мистецтво стало інструментом передачі їхніх уявлень про світ, духовні цінності та культурну спадщину. Твори українських наївних художників часто демонструють колорит побуту та природи рідного краю, зображуючи сцени повсякденного життя або події, що мають культурно-історичне значення.

Наївне мистецтво, звертаючись до архетипових образів і тем, важливих для народу, сприяє збереженню національної ідентичності та підсиленню культурної спадщини. Роботи наївних художників забезпечують важливу соціальну функцію, дозволяючи людям дивитися на звичні речі з нового боку, розкривати глибокий зв'язок із традиціями та створювати культурне відображення національного духу.

Отже, українське наївне мистецтво є багатогранним феноменом, що знаходиться на перетині культурних традицій та індивідуальної творчості, забезпечуючи унікальну перспективу на українську спадщину та самосвідомість.

Українське наївне мистецтво має яскравих представників, які створили унікальні твори, що відображають глибинні риси народної культури, фольклору та національної ідентичності. Розглянемо окремих яскравих представників цього напряму мистецтва, які мали значний вплив на розвиток національного мистецтва в Україні та закріпили за ним визнання як окремого і важливого виду творчості.

Марія Приймаченко (1908-1997 рр.) є однією з найвідоміших представниць українського національного мистецтва. Народилася в селі Болотня на Київщині й усе своє життя присвятила творчості, хоча й не мала формальної мистецької освіти. Її картини, які часто зображують фантастичних звірів, рослин і птахів, поєднують у собі символічні та фольклорні мотиви.

Особливості творчості Марії Приймаченко:

– фантастичні образи. Приймаченко часто створювала міфологічних тварин, які насправді є втіленням її уяви про природу та світ. Її роботи, такі як «Звір гуляє» та «Лев і левиця», мають вигадливі форми та яскраві кольори, які привертають увагу глядача;

– символіка і народні мотиви. Художниця використовує мотиви українського фольклору, що проявляється у фігурах стилізованих рослинних і тваринних образів. Її твори несуть символічне навантаження, відображаючи народні вірування, уявлення про добро і зло, світло і темряву;

– вплив на сучасне мистецтво. Картини Приймаченко стали джерелом натхнення для багатьох українських і світових митців. Вони використовуються в дизайні, національному брендингу та культурній дипломатії як символ української ідентичності.

Катерина Білокур (1900-1961 рр.) – українська художниця-самоучка з Полтавщини, відома своїми дивовижно деталізованими квітковими композиціями. Її твори захоплюють тонкістю виконання і глибокою любов'ю до природи. Білокур також не мала спеціальної

мистецької освіти, однак її картини привернули увагу низки митців, зокрема Пабло Пікассо, який назвав її геніальною.

Особливості творчості Катерини Білокур:

- квіткові композиції. Білокур зображувала квіти з надзвичайною майстерністю та увагою до деталей. Її картини, такі як «Цар-кокос», «Квіти за тином», демонструють її вміння створювати живі образи, що випромінюють красу і символічність;

- використання природної палітри. У роботах Білокур яскраво представлена українська природа. Кольори її картини передають живу природу і створюють гармонію з українським краєвидом, відчуття єднання з рідним краєм;

- символічність. Квіти в її творах несуть символічний зміст, вони є символами життя, радості та сили української землі. Крім того, композиції Білокур часто відображають гармонію між природою та людиною, підкреслюючи важливість єднання з рідною землею.

Іван Гончар (1911-1993 рр.) був не лише художником, а й етнографом, скульптором, дослідником української культури. Він відіграв важливу роль у збереженні українських національних традицій, заснувавши приватний музей українського мистецтва в Києві, який пізніше перетворився на Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара».

Особливості творчості Івана Гончара:

- етнографічний аспект. У своїх картинах Гончар відображав сцени з народного життя, зокрема обряди, звичаї, історичні події. Він прагнув не тільки створити твори мистецтва, а й зберегти фрагменти історії України;

- зображення народних постатей. Гончар часто зображував портрети українських селян, історичних постатей, що допомагало закріпити образи простих українців та їхню національну ідентичність у художніх формах;

- побутова тематика. У своїй творчості він передавав український колорит через повсякденні сюжети, які відображають зв'язок людей з природою і традиційним укладом життя.

Ганна Собачко-Шостак (1883-1965 рр.) – українська наївна художниця з Полтавщини, яка стала відомою завдяки своєму яскравому декоративному стилю. Її роботи поєднують наївність і стилізацію, створюючи виразний, власний образ.

Особливості творчості Ганни Собачко-Шостак:

- орнаментальність і символізм. Собачко-Шостак знана своїми орнаментальними малюнками, де зображала тварин, рослини та міфологічні сюжети. Її творчість вирізняється декоративністю, що надає їй унікального характеру;

- фольклорні мотиви. Роботи вирізняються підсиленою фольклорною складовою – вона використовувала народні образи, стилізуючи їх під графічні орнаменти. Це надавало її роботам декоративного характеру;

- вплив на розвиток української декоративної графіки. Її стиль став основою для розвитку сучасної української декоративної графіки, вплинувши на дизайн та ілюстрацію.

Крім вищезгаданих художників, на українське наївне мистецтво вплинула творчість й інших митців, менш відомих широкому загалу. Серед них – Олександр Саєнко, який працював у жанрі декоративно-ужиткового мистецтва; Олена Кульчицька, що поєднала елементи наївного мистецтва з декоративною графікою; та інші майстри, що внесли свій унікальний стиль у розвиток української наївної традиції.

Українське наївне мистецтво є елементом національної культури та самосвідомості. Воно не лише відображає духовні й культурні особливості українського народу, а й забезпечує глибокий зв'язок із традиціями, підкреслюючи унікальність національного світогляду. Твори наївних художників демонструють багатство українського побуту, фольклору та історії, слугуючи способом збереження національної пам'яті. Завдяки щирості, простоті виражальних засобів і яскравим емоціям наївне мистецтво має здатність

передавати архетипові образи й теми, що важливі для нації, та зміцнювати культурну спадщину.

Список використаних джерел:

1. Вусик Н.В., Потапова Д.В. Особливості художнього мислення Катерини Білокур. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 6. С. 224-227.
2. Зузяк Т.П., Марущак О.В., Плазовська Л.В., Савчук І.В. Народне мистецтво Поділля: навчальний посібник для студентів ЗВО. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2019. 240 с.
3. Марущак О., Зузяк Т., Соловей В., Кізім С. Синергія цифрових технологій та засобів національного орнаменту у формуванні естетичних уявлень фахівців культури та мистецтва. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 9(15). С. 770-781.
4. Марущак О.В., Василько В.О., Давидюк А.В., Микитин А.Я., Черненко Д.С. Форма як засіб виразності у створенні художнього образу в образотворчому мистецтві. *Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. VoScience Publisher (May 18-20, 2022). Chicago, USA. 2022. Pp. 602-610.*
5. Марущак О.В., Дощечкіна І.В., Лукова О.М. Розвиток у майбутніх педагогів середньої і професійної освіти, фахівців образотворчого та декоративного мистецтва художньо-творчої активності засобами орнаментального мистецтва. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 1. С. 19-23.
6. Марущак О.В., Масюк В.О. Декоративність як форма організації художнього образу. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 187-192.
7. Марущак О.В., Романенко С.В., Будикіна Б.С., Павловська Є.А. Художньо-образна мова формування декоративної композиції. *Scientific Research: Theoretical Foundations and Practical Applications. Proceedings of the VII International scientific and practical conference. (January 24-26, 2024) Vienna, Austria, International Scientific Unity. 2024. Pp. 57-61.*